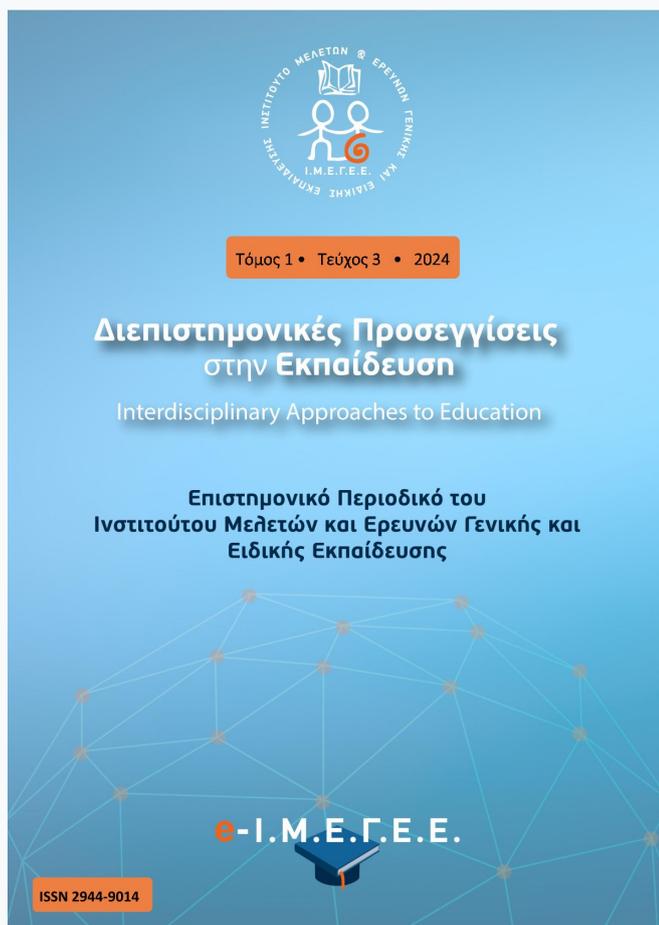

Διεπιστημονικές Προσεγγίσεις στην Εκπαίδευση

Τόμ. 1, Αρ. 3 (2024)

Διεπιστημονικές Προσεγγίσεις στην Εκπαίδευση

Η διαμόρφωση της εκπαιδευτικής πολιτικής μέσα στα πλαίσια της παγκοσμιοποίησης και των νέων τεχνολογικών εξελίξεων.

THEODOROS RACHIOTIS, Υποψήφιος Διδάκτορας Πανεπιστημίου Πειραιώς

doi: [10.12681/...35307](https://doi.org/10.12681/...35307)

Βιβλιογραφική αναφορά:

RACHIOTIS, T., & Παυλόπουλος Α. (2024). Η διαμόρφωση της εκπαιδευτικής πολιτικής μέσα στα πλαίσια της παγκοσμιοποίησης και των νέων τεχνολογικών εξελίξεων. *Διεπιστημονικές Προσεγγίσεις στην Εκπαίδευση*, 1(3). <https://doi.org/10.12681/35307>

Η διαμόρφωση της εκπαιδευτικής πολιτικής μέσα στα πλαίσια της παγκοσμιοποίησης και των νέων τεχνολογικών εξελίξεων.

The formulation of educational policy in the context of globalization and new technological developments.

Ραχιώτης Θεόδωρος¹ (Καθηγητής Φιλολογίας, υποψ.Διδάκτωρ Σχολής ΣΕΦΑΑ Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών) theorax@phed.uoa.gr

Παυλόπουλος Αδριανός² (Παιδαγωγός Δημοτικής Εκπαίδευσης, υποψ.Διδάκτωρ τμήματος Ψηφιακών Συστημάτων Πανεπιστημίου Πειραιώς) pavlos711@yahoo.gr

1. Σχολή ΣΕΦΑΑ. Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
2. Τμήμα Ψηφιακών Συστημάτων. Πανεπιστήμιο Πειραιώς

Περίληψη

Το παρόν πόνημα προσφέρει μια ευρεία εξέταση της ιστορικής διαμόρφωσης της εκπαίδευσης, εστιάζοντας στους επιδραστικούς παράγοντες και παίκτες, που επηρέασαν την χάραξη πολιτικών σε διαφορετικές χρονικές περιόδους. Συγκεκριμένα, παρακολουθεί την εξέλιξη της εκπαίδευσης, εξετάζοντας την επίδραση των κοινωνικών, πολιτικών και οικονομικών παραγόντων στην ανάπτυξή της. Στη συνέχεια, εμβαθύνει στη μεταβαλλόμενη φύση της, καθώς οι κοινωνίες εξελίσσονταν, συζητώντας τον αντίκτυπο της παγκοσμιοποίησης και των τεχνολογικών εξελίξεων στα εκπαιδευτικά παραδείγματα. Ιδιαίτερη αναφορά γίνεται στον ρόλο του εθνικού κράτους και των υπερεθνικών οργανισμών στη διαμόρφωση εισηγήσεων που επηρεάζουν τα εκπαιδευτικά συστήματα. Τέλος, εξετάζεται το παράδειγμα του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος, σε σχέση με άλλων σύγχρονων κρατών, ως προς τη δομή και τους στόχους τους.

Λέξεις κλειδιά: Εκπαιδευτικό σύστημα, παγκοσμιοποίηση, πολιτικές, υπερεθνικοί οργανισμοί, κράτος.

Abstract

This paper offers a broad examination of the historical configuration of education, focusing on the influential factors and players that influenced policy-making in different time periods. In particular, it monitors the evolution of education, examining the influence of social, political and economic factors on its development. He then delves into its changing nature as societies evolved, discussing the impact of globalization and technological advances on educational paradigms. Special reference is made to the role of the nation state and supranational organizations in formulating recommendations affecting education systems. Finally, the example of the Greek educational system, in relation to other modern states, in terms of their structure and objectives is examined.

Keywords: Education system, globalization, policies, supranational organizations, state.

Εισαγωγή

Η διαμόρφωση της εκπαιδευτικής πολιτικής περιλαμβάνει περίπλοκες αλληλεπιδράσεις μεταξύ διαφόρων ενδιαφερομένων μερών, όπως και άσκηση εξουσίας και επιρροής από διάφορες οντότητες ή παίκτες. Σε αυτούς περιλαμβάνονται το κράτος, η εκκλησία, η κυβέρνηση, οι γονείς, οι μαθητές ή τα συνδικάτα (Redecker, 2017). Κάθε φορέας λειτουργεί σύμφωνα με τους δικούς του κανόνες και στόχους, οι οποίοι με τη σειρά τους διαμορφώνουν την εκπαιδευτική πραγματικότητα με βάση τον επικρατούντα τρόπο παραγωγής, την οικονομική και τεχνολογική ανάπτυξη, τις πολιτιστικές επιρροές και τις συνθήκες (Priestley and Philiprou, 2018). Η κυβέρνηση, ειδικότερα, διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση της εκπαιδευτικής πολιτικής, καθώς μπορεί να εισάγει μεταρρυθμίσεις, να μεταβάλλει τις θεσμικές δομές και να τροποποιεί τους εκπαιδευτικούς μηχανισμούς και λειτουργίες κατά τη διάρκεια της θητείας της. Αυτό είναι εμφανές στην Ελλάδα, όπου οι αλλαγές στην εκπαίδευση συμβαίνουν συχνά με την εναλλαγή των πολιτικών διοικήσεων.

Παράλληλα, οι εκπαιδευτικοί κατέχουν επίσης σημαντική σημασία στη διαδικασία της εκπαιδευτικής πολιτικής, καθώς είναι υπεύθυνοι για την εφαρμογή των αποφάσεων και των μεταρρυθμίσεων που συμφωνούνται. Παρά τον κομβικό τους ρόλο, οι εκπαιδευτικοί δεν είναι απλοί αποδέκτες των αλλαγών, αφού συχνά βρίσκουν περιορισμένες ευκαιρίες να αμφισβητήσουν τις επίσημες κατευθυντήριες γραμμές (Redecker, 2017). Ο περιορισμός αυτός προκύπτει από το γεγονός ότι και οι ίδιοι αποτελούν αντανάκλαση των κοινωνικών, πολιτισμικών και οικονομικών συνθηκών που επικρατούν στην κοινωνία που υπηρετούν. Επιπλέον, η απαραίτητη υποστήριξη για την αυτονομία και τη δράση τους δεν είναι πάντα άμεσα διαθέσιμη. Με τη σειρά τους, τα κράτη και οι πολιτικές που εφαρμόζονται επηρεάζονται από διακρατικές συνθήκες και υπερεθνικούς οργανισμούς, όπως ο ΟΟΣΑ. Τέλος, οι ίδιοι οι πολίτες ασκούν κριτική στο εκπαιδευτικό σύστημα και τις μεταρρυθμίσεις των κρατών, ασκώντας με τη σειρά τους πίεση σε νομοθεσίες.

Σκοπός της μελέτης αυτής είναι να επιχειρηθεί η ανάλυση των μηχανισμών, τυπικών και άτυπων, που επηρεάζουν την διαμόρφωση της εκπαιδευτικής πολιτικής σε ένα κράτος. Αρχικά, θα επεξεργαστούν οι παίκτες και επίσημοι ρυθμιστές, ενώ στη συνέχεια θα μελετηθούν οι κοινωνικοί παράγοντες που ασκούν πίεση. Ακόμα, με επίκεντρο την Ελλάδα, θα εξεταστεί ο ρόλος του εθνικού κράτους στην διαμόρφωση της εκπαιδευτικής πολιτικής, όπως και η εξουσία που φέρουν υπερεθνικοί οργανισμοί σε αυτήν. Συνολικά, αναμένεται να διαμορφωθεί μια ξεκάθαρη εικόνα αναφορικά με το σχηματισμό της εκπαιδευτικής πολιτικής και των επιδραστικών σε αυτήν παραγόντων.

Επιρροή των ενδιαφερομένων μερών

Οι εκπαιδευτικοί, οι γονείς, οι διοικητικοί υπάλληλοι, οι μαθητές, τα συνδικάτα, οι επιχειρήσεις και οργανισμοί, όπως και η εκκλησία είναι όλοι ενδιαφερόμενοι φορείς στην εκπαίδευση. Συχνά ασκούν πιέσεις στους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής και παρέχουν πληροφορίες σχετικά με τις προτεινόμενες πολιτικές. Οι πολιτικές που συγκεντρώνουν την υποστήριξη σημαντικών ενδιαφερομένων φορέων έχουν μεγαλύτερη πιθανότητα επιτυχίας. Όταν τα ενδιαφερόμενα μέρη διαφωνούν, οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής οφείλουν να βρίσκουν συμβιβασμό (Σαΐτης, 2014). Συνοπτικά, η ανάπτυξη της εκπαιδευτικής πολιτικής διαμορφώνεται από τη συμβολή αυτών των πολύπλοκων και αλληλένδετων παραγόντων.

Ο ρόλος της κυβέρνησης στην εκπαιδευτική πολιτική

Ο ρόλος της κυβέρνησης στη διαμόρφωση της εκπαιδευτικής πολιτικής είναι πολύπλοκος. Από τη μία πλευρά, η δημόσια εκπαίδευση χρηματοδοτείται από τα χρήματα των φορολογουμένων, οπότε η κυβέρνηση πρέπει να διασφαλίσει τη λογοδοσία και την εποπτεία σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο κατανέμονται και δαπανώνται αυτά τα κονδύλια. Ωστόσο, η υπερβολική κυβερνητική παρέμβαση κινδυνεύει να περιορίσει την ευελιξία και την καινοτομία. Η κρατική χρηματοδότηση της εκπαίδευσης είναι απαραίτητη για την παροχή πρόσβασης σε ευκαιρίες μάθησης για όλους (UNESCO, 2023). Έτσι, οι υπεύθυνοι καθορίζουν τις προτεραιότητες του προϋπολογισμού και τα επίπεδα χρηματοδότησης για τα δημόσια σχολεία, τα μεταδευτεροβάθμια ιδρύματα, καθώς και τα προγράμματα φοιτητικής βοήθειας και δανείων. Η επαρκής χρηματοδότηση είναι απαραίτητη για την προσφορά υψηλής ποιότητας εκπαίδευσης, μικρότερων τάξεων, σύγχρονου μαθησιακού υλικού, επαγγελματικής ανάπτυξης των εκπαιδευτικών και πολλών άλλων. Η ανεπαρκής χρηματοδότηση μπορεί να επηρεάσει αρνητικά τα αποτελέσματα των μαθητών και να περιορίσει την πρόσβαση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση για τις μειονεκτούσες ομάδες.

Κοινωνικοί παράγοντες που διαμορφώνουν την εκπαιδευτική πολιτική

Οι κοινωνικοί παράγοντες διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της εκπαιδευτικής πολιτικής. Συγκεκριμένα, οι δημογραφικές αλλαγές στους πληθυσμούς μπορούν να επηρεάσουν σημαντικά την εκπαιδευτική πολιτική. Για παράδειγμα, η γήρανση του πληθυσμού μπορεί να αυξήσει τη ζήτηση για προγράμματα εκπαίδευσης ενηλίκων, ενώ αντίθετα η αύξηση του νεανικού πληθυσμού να επιβαρύνει τα υπάρχοντα σχολεία και να απαιτήσει την κατασκευή νέων εγκαταστάσεων (www.qs.com, 2019). Η πολιτισμική ποικιλομορφία και η μετανάστευση επηρεάζουν επίσης την πολιτική, καθώς τα σχολεία εξυπηρετούν όλο και περισσότερους μαθητές με διαφορετικό γλωσσικό και θρησκευτικό υπόβαθρο.

Σχετικά με τις κοινωνικοοικονομικές ανισότητες, η εκπαιδευτική πολιτική στοχεύει στην παροχή ίσων ευκαιριών για μαθητές από όλα τα κοινωνικοοικονομικά στρώματα. Ωστόσο, παράγοντες όπως η φτώχεια, η έλλειψη πόρων και τα οικονομικά μειονεκτήματα μπορούν να καταστήσουν αυτό δύσκολο (European Commission, 2016). Οι πολιτικές γύρω από την κατανομή της χρηματοδότησης, τα κίνητρα για τους εκπαιδευτικούς και την προσβασιμότητα των προγραμμάτων στοχεύουν στο να αντιμετωπίσουν αυτά τα ζητήματα, ώστε η εκπαίδευση ενός παιδιού να μην περιορίζεται από την οικονομική του κατάσταση ή την κοινωνική του τάξη (Spiliourou et al., 2018). Οι πολιτιστικές αξίες, πεποιθήσεις και κανόνες που έχει μια κοινωνία αποτελούν, επιπροσθέτως, σημαντικό παράγοντα επιρροής. Οι πολιτικές γύρω από το περιεχόμενο του προγράμματος σπουδών, την ηθική και αξιακή εκπαίδευση και τα αμφιλεγόμενα θέματα διαμορφώνονται από τις κυρίαρχες πολιτισμικές αξίες. Αμφιλεγόμενα θέματα, όπως η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση, η εξέλιξη και ο πατριωτισμός στα σχολεία, επηρεάζονται από ομάδες του κοινού που εκφράζουν την άποψή τους (Astle et al., 2021). Οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής πρέπει να βρουν μια ισορροπία μεταξύ των απόψεων του κοινού και της καθοδήγησης των εμπειρογνομώνων. Καθώς οι αξίες αλλάζουν με την πάροδο του χρόνου, η εκπαιδευτική πολιτική μπορεί να χρειαστεί να μεταρρυθμιστεί για να ευθυγραμμιστεί η σχολική εκπαίδευση με τα τρέχοντα πολιτισμικά πρότυπα. Οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής πρέπει να καθορίσουν τον τρόπο με τον οποίον οι παραδοσιακές και οι σύγχρονες αξίες μπορούν να συνυπάρξουν στην εκπαίδευση.

Οικονομικές εκτιμήσεις στη χάραξη πολιτικής

Διάφορες οικονομικές εκτιμήσεις επηρεάζουν τη χάραξη εκπαιδευτικής πολιτικής. Σε ένα γενικότερο πλαίσιο, το κράτος οφείλει να εξετάζει τόσο το βραχυπρόθεσμο όσο και το μακροπρόθεσμο κόστος και όφελος. Παράλληλα, οι πόροι που δαπανώνται για ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα ή μια πρωτοβουλία δεν μπορούν να δαπανηθούν για κάποιο άλλο σκοπό. Οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής οφείλουν να σταθμίσουν το κόστος ευκαιρίας των πολιτικών τους επιλογών και να καθορίσουν το πώς να διαθέσουν τα κονδύλια εκεί όπου θα προσφέρουν τη μεγαλύτερη αξία (Cheng et al., 2002). Υπάρχει ανάγκη να παρέχεται ισότιμη πρόσβαση στην εκπαίδευση για όλους τους μαθητές, ανεξάρτητα από την κοινωνικοοικονομική τους κατάσταση. Οι πολιτικές στοχεύουν στη δίκαιη κατανομή των κονδυλίων και των πόρων, μεγιστοποιώντας παράλληλα τα αποτελέσματα. Αυτό μπορεί να συνεπάγεται περισσότερες δαπάνες για τις μειονεκτούσες ομάδες ή τις ομάδες που βρίσκονται σε κίνδυνο.

Στις σύγχρονες κοινωνίες, σημαντικός στόχος της εκπαιδευτικής πολιτικής κρατών είναι η ανάπτυξη ενός εξειδικευμένου, παραγωγικού εργατικού δυναμικού για τη στήριξη μιας εύρωστης οικονομίας (Kampelmann et al., 2018). Έτσι, τα κονδύλια μπορούν να κατευθύνονται σε προγράμματα που διδάσκουν δεξιότητες ευθυγραμμισμένες με τις τρέχουσες και μελλοντικές ανάγκες της αγοράς εργασίας. Η συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα, ακόμα, λαμβάνεται υπόψη, αφού η ΣΔΙΤ μπορεί να ξεκλειδώσει ευκαιρίες στα ιδρύματα, ωστόσο ενέχει κινδύνους. Τέτοιες πολιτικές θα πρέπει να στοχεύουν στην ενθάρρυνση των επενδύσεων και της συμμετοχής του ιδιωτικού τομέα για τον επιμερισμό του οικονομικού βάρους, χωρίς να επιτρέπουν στα εταιρικά συμφέροντα να καθοδηγούν τη χάραξη πολιτικής. Καίριος γνώμονας χάραξης πολιτικών χρειάζεται να είναι η βιωσιμότητα (Σαϊτής, 2014). Οι βραχυπρόθεσμες λύσεις μπορεί να είναι ελκυστικές, αλλά οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής πρέπει να εξετάσουν τους τρόπους με τους οποίους θα χρηματοδοτηθούν τα προγράμματα και οι πρωτοβουλίες για τα επόμενα χρόνια, ώστε να αποφευχθεί η αστάθεια ή οι σημαντικές περικοπές στην πορεία. Τέλος, σημαντικός είναι ο ρόλος υπερεθνικών οργανισμών όπως η UNESCO, η ΕΕ, ο ΟΟΣΑ, η Διεθνής Νομισματική Τράπεζα κ.ά.

Πολιτικές ιδεολογίες

Οι πολιτικές ιδεολογίες συχνά διαμορφώνουν την εκπαιδευτική πολιτική με αντικρουόμενους τρόπους. Στο ένα άκρο του φάσματος βρίσκονται εκείνοι που πιστεύουν ότι η εκπαίδευση πρέπει να εστιάζει στην ατομική ανάπτυξη και την εξωστρέφεια. Από την άλλη πλευρά βρίσκονται εκείνοι που πιστεύουν ότι πρέπει να προάγει τις εθνικές αξίες και τη συμμόρφωση. Η εξεύρεση της σωστής ισορροπίας μεταξύ αυτών των ανταγωνιστικών οραμάτων είναι το κλειδί για την ανάπτυξη δίκαιων και αποτελεσματικών εκπαιδευτικών πολιτικών.

Σύμφωνα με τις προοδευτικές ιδεολογίες, η εκπαίδευση πρέπει να ενθαρρύνει την ανεξάρτητη σκέψη, την κριτική ανάλυση και την ανοιχτή ανταλλαγή ιδεών. Τα προγράμματα σπουδών που προωθούν την ένταξη, την ποικιλομορφία και την παγκόσμια ευαισθητοποίηση συνήθως υποστηρίζονται (OECD, 2023). Υποστηρίζονται πολιτικές όπως η μαθητοκεντρική μάθηση ή η διαμορφωτική αξιολόγηση. Ωστόσο, οι επικριτές υποστηρίζουν ότι αυτές οι πολιτικές στερούνται αυστηρότητας και δεν προετοιμάζουν επαρκώς τους μαθητές για το εργατικό δυναμικό ή τις ευθύνες των πολιτών. Αντίθετα, οι παραδοσιακές ιδεολογίες προωθούν τη δομή, την ιεραρχία και τη συμμόρφωση με τους καθιερωμένους κανόνες. Οι παραδοσιακοί πιστεύουν ότι η εκπαίδευση πρέπει να εστιάζει σε θεμελιώδεις γνώσεις και δεξιότητες, στην εκπαίδευση των πολιτών και στις εθνικές αξίες (Mohamed, 2020).

Προτιμώνται προγράμματα σπουδών που δίνουν έμφαση στην ηθική αγωγή και υποστηρίζονται πολιτικές όπως οι τυποποιημένες εξετάσεις, η αυστηρή πειθαρχία και η δασκαλοκεντρική διδασκαλία.

Οι εκπαιδευτικές πολιτικές πρέπει να βρίσκουν ισορροπία μεταξύ αυτών των ανταγωνιστικών οραμάτων. Ένα αποτελεσματικό σύστημα καλλιεργεί τόσο την ατομική ανάπτυξη όσο και τις κοινές πολιτικές αξίες. Τα προγράμματα σπουδών οφείλουν να προωθούν τη γνώση, την κριτική σκέψη, την ποικιλομορφία και την ένταξη (Thorburn & Allison, 2017). Η αξιολόγηση πρέπει να συνδυάζει τη διαμορφωτική και την αθροιστική αξιολόγηση. Η πειθαρχία είναι ευέλικτη αλλά ουσιαστική. Συνθέτοντας πτυχές του προοδευτικού και του παραδοσιακού οράματος, η εκπαιδευτική πολιτική μπορεί να καλλιεργήσει πολίτες εξοπλισμένους για να ευδοκιμήσουν σε έναν ποικιλόμορφο, παγκοσμίως συνδεδεμένο κόσμο. Το κλειδί είναι η διαμόρφωση πολιτικών που διευρύνουν, αντί να περιορίζουν, το ανθρώπινο δυναμικό.

Η εκπαιδευτική πολιτική και η διαμόρφωσή της

Η διαμόρφωση της εκπαιδευτικής πολιτικής είναι μια πολύπλοκη διαδικασία που απαιτεί την εξισορρόπηση πολλών παραγόντων. Οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τις διαφορετικές ανάγκες των μαθητών, τους διαθέσιμους πόρους, τις προτεραιότητες των εμπλεκόμενων μερών και τις απαιτήσεις της αγοράς εργασίας. Για τη διαμόρφωση αποτελεσματικής πολιτικής, οι νομοθέτες συλλέγουν πληροφορίες από εκπαιδευτικούς, γονείς, μαθητές και κοινοτικούς ηγέτες (Papadakis et al., 2022). Αξιολογούν την έρευνα σχετικά με τις βέλτιστες πρακτικές και αναλύουν τον τρόπο με τον οποίο οι προτεινόμενες αλλαγές θα μπορούσαν να επηρεάσουν τις διάφορες ομάδες (Αθανασίου, 2016). Σε θεωρητικό επίπεδο, οι πολιτικές στοχεύουν στην παροχή ισότιμης πρόσβασης, σε υψηλής ποιότητας εκπαίδευση για όλους τους μαθητές, ανεξάρτητα από την κοινωνικοοικονομική τους κατάσταση, τη φυλή, την εθνικότητα, το φύλο, τον σεξουαλικό προσανατολισμό, την κατάσταση αναπηρίας ή άλλα χαρακτηριστικά. Η εφαρμογή, ωστόσο, δίκαιων για όλους υπηρεσιών εκπαίδευσης προϋποθέτει ισότητα στην κοινωνία, αφού δεν έχουν όλοι την ίδια οικονομική δυνατότητα ή κοινωνικό προφίλ (IOBE, 2019).

Παράλληλα, προϋποθέτει από τα σχολεία να έχουν επαρκείς πόρους για να αναβαθμίζουν τις παροχές τους και να βελτιώνουν τα μαθησιακά αποτελέσματα. Τα τελευταία εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από τους εκπαιδευτικούς, οι οποίοι θα πρέπει να είναι ικανοποιημένοι από την συνεργασία τους με το σχολείο, παράγοντας του οποίου είναι ο μισθός. Συνεπώς, η χρηματοδότηση αποτελεί βασικό στοιχείο για τις επιλογές πολιτικής. Οι νομοθέτες εξισορροπούν τις απαιτήσεις για τη διδασκαλία παραδοσιακών μαθημάτων όπως η ανάγνωση, τα μαθηματικά και οι φυσικές επιστήμες με τις εκκλήσεις για την ανάπτυξη δεξιοτήτων όπως η συνεργασία, η δημιουργικότητα και ο ψηφιακός γραμματισμός. Καθορίζουν τον τρόπο εφαρμογής αυστηρών αλλά και αναπτυξιακά κατάλληλων προτύπων και εξετάσεων. Ωστόσο, η εκπαίδευση δεν είχε εξ αρχής τους ίδιους στόχους και μορφή. Το μόνο που μένει ίδιο μέσα στην πάροδο των χρόνων είναι ο ρόλος του σχολείου, ως μηχανισμός εξουσίας του κράτους.

Ήδη από την αρχή της δημιουργίας των εθνών-κρατών, το σχολείο χρησιμοποιήθηκε για να εισαχθεί μια κοινή ιδεολογία στους πολίτες και να συσπειρωθούν γύρω από τα ιδανικά του έθνους (Medrano, 2018). Αργότερα, με την ανάπτυξη του καπιταλισμού, η εκπαίδευση προσανατολίστηκε στην απόκτηση δεξιοτήτων, χρήσιμων για την κοινωνία, με σαφή διαχωρισμό των μαθητών βάσει ικανοτήτων (Klees, 2020). Αυτή η στόχευση σε συνδυασμό με τις κοινωνικοπολιτικές εξελίξεις, οδήγησε στη μόρφωση για τους white-collar εργαζόμενους, δημοσίους

υπαλλήλους, κυρίως άντρες. Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εντόπισε προκλήσεις, προβλήματα και ευκαιρίες, οδηγώντας στην εισαγωγή νέων εκπαιδευτικών πολιτικών και στην υπογραφή της Συνθήκης του Μάαστριχτ το 1992, που περιελάμβανε εισηγήσεις για δράσεις και πολιτικές στην εκπαίδευση, καθώς και συστάσεις για συμπράξεις μεταξύ ιδρυμάτων (OECD, 2003). Φτάνοντας στον 21^ο αιώνα, η εξέλιξη της τεχνολογίας και η είσοδος των γυναικών στην αγορά θα οδηγήσει σε ραγδαίες αλλαγές στα εκπαιδευτικά ιδρύματα, τα οποία τείνουν να συνδέουν πλέον τα αναλυτικά τους προγράμματα με τις ανάγκες της αγοράς εργασίας. Παρά τις θεωρητικές διαπιστώσεις, ωστόσο, στην πράξη εντοπίζονται ακόμα σε πολλά κράτη ανισότητες στην εκπαίδευση, που αφορούν συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες. Εκείνοι που δεν ανήκουν σε αυτές τις ομάδες, ωστόσο, μπορούν πλέον να ακολουθήσουν την δική τους μαθησιακή πορεία, επιλέγοντας μη τυπικές μορφές εκπαίδευσης.

Η επίδραση των πολιτιστικών αξιών και παραδόσεων στην πολιτική

Οι πολιτισμικές αξίες και παραδόσεις επηρεάζουν σημαντικά τον τρόπο με τον οποίο διαμορφώνονται οι εκπαιδευτικές πολιτικές σε μια κοινωνία. Αυτές οι βαθιά ριζωμένες πεποιθήσεις συχνά καθορίζουν ποιες δεξιότητες και γνώσεις εκτιμώνται περισσότερο για να διδαχθούν οι μαθητές. Οι πολιτικές μπορεί να δίνουν έμφαση σε θέματα που ευθυγραμμίζονται με τις πολιτισμικές προτεραιότητες. Για παράδειγμα, οι χώρες που εκτιμούν την αγροτική παραγωγή μπορεί να εστιάζουν την εκπαίδευση στις αγροτικές δεξιότητες και τις τεχνικές καλλιέργειας. Οι κοινωνίες που εκτιμούν την τεχνολογική καινοτομία μπορεί να υποστηρίξουν πιο ισχυρά προγράμματα σπουδών και χρηματοδότηση για τις επιστήμες, την τεχνολογία, τη μηχανική και τα μαθηματικά (STEM), (Tirri & Kuusisto, 2013).

Σε ορισμένα έθνη, το θρησκευτικό δόγμα ή οι ηθικοί κώδικες κατευθύνουν τις εκπαιδευτικές πολιτικές. Μπορεί να θεσπιστεί υποχρεωτική θρησκευτική εκπαίδευση, προσευχή στα σχολεία ή λογοκρισία των «αμφιλεγόμενων» ιδεών που έρχονται σε αντίθεση με τα πολιτιστικά ήθη. Αν και δυνητικά αμφιλεγόμενες, οι πολιτικές που βασίζονται σε αξίες στοχεύουν στη μετάδοση συστημάτων πεποιθήσεων και στη διαμόρφωση χαρακτήρων. Από την άλλη, οι πολιτικές συχνά προωθούν την κυρίαρχη γλώσσα και πολιτιστική κληρονομιά. Οι αυτόχθονες γλώσσες και ιστορίες μπορεί να διδάσκονται επίσημα για τη διατήρηση της πολιτιστικής ταυτότητας (Bolton et al., 2017). Μπορεί επίσης να δοθεί έμφαση στις ξένες γλώσσες που επιτρέπουν τις παγκόσμιες σχέσεις και τις οικονομικές ευκαιρίες. Τέλος, οι πολιτισμοί που προσανατολίζονται στην κοινότητα και τη συνεργασία συχνά θεσπίζουν πολιτικές που δίνουν προτεραιότητα στην ομαδική μάθηση, τη συνεργασία και την κοινή επιτυχία. Εκείνες που εστιάζουν στον ατομικισμό και τον ανταγωνισμό μπορεί να επικεντρώνονται περισσότερο στη μέτρηση και την παροχή κινήτρων για ατομικά επιτεύγματα, επιλογές και προσωπική πρόοδο.

Πώς η παγκοσμιοποίηση επηρεάζει την εκπαιδευτική πολιτική

Η παγκοσμιοποίηση έχει επηρεάσει σημαντικά τη διαμόρφωση της εκπαιδευτικής πολιτικής σε όλο τον κόσμο. Καθώς οι χώρες συνδέονται όλο και περισσότερο μεταξύ τους μέσω των εξελίξεων στην τεχνολογία, το εμπόριο και την επικοινωνία, τα εκπαιδευτικά συστήματα πρέπει να προσαρμοστούν για να προετοιμάσουν τους μαθητές για την επιτυχία σε μια ολοένα και πιο παγκόσμια κοινωνία (Wolhuter & Niemczyk, 2023). Στον σημερινό κόσμο, οι μαθητές θα έρθουν αντιμέτωποι με διαφορετικούς πολιτισμούς, πεποιθήσεις και προοπτικές. Οι εκπαιδευτικές πολιτικές θα πρέπει να προωθούν περιβάλλοντα μάθησης χωρίς αποκλεισμούς και προγράμματα σπουδών που εκθέτουν τους μαθητές στην

πολιτισμική ποικιλομορφία. Αυτό συμβάλλει στην ενίσχυση του ανοίγματος, της ενσυναίσθησης και της ικανότητας συνεργασίας με άτομα από διαφορετικό υπόβαθρο. Παράλληλα, με την αύξηση των παγκόσμιων επιχειρήσεων, του εμπορίου και του τουρισμού, τα πολύγλωσσα άτομα έχουν ανταγωνιστικό πλεονέκτημα στην αγορά εργασίας (Faas, 2011). Πολλές χώρες, ανάμεσά τους και η Ελλάδα, έχουν εφαρμόσει πολιτικές εκπαίδευσης σε ξένες γλώσσες, απαιτώντας ή ενθαρρύνοντας τους μαθητές να μάθουν ξένες γλώσσες, ώστε να μπορούν να συμμετέχουν στην παγκόσμια οικονομία (Mokias, 2019).

Ακόμα, υπάρχει αυξανόμενη ζήτηση για δεξιότητες που ξεπερνούν τα σύνορα, όπως η επίλυση προβλημάτων, η κριτική σκέψη, η συνεργασία και ο ψηφιακός γραμματισμός. Οι εκπαιδευτικές πολιτικές που στοχεύουν στην ανάπτυξη αυτών των ικανοτήτων στους μαθητές θα τους προετοιμάσουν καλύτερα για την επιτυχία σε παγκόσμια εργασιακά περιβάλλοντα και την αντιμετώπιση σύνθετων παγκόσμιων ζητημάτων. Οι διεθνείς ανταλλαγές φοιτητών και εργαζομένων είναι πλέον μια πραγματικότητα. Η παγκοσμιοποίηση επέτρεψε μεγαλύτερη κινητικότητα των ανθρώπων σε όλο τον κόσμο, συμπεριλαμβανομένων των φοιτητών (Knight, 2012). Οι διμερείς συνεργασίες και τα προγράμματα ανταλλαγών μεταξύ σχολείων σε διαφορετικές χώρες εκθέτουν τους μαθητές σε νέους πολιτισμούς και τρόπους μάθησης, ενώ παράλληλα αποκτούν πολύτιμες εμπειρίες ζωής. Οι εκπαιδευτικές πολιτικές μπορούν να διευκολύνουν αυτές τις ευκαιρίες, οι οποίες ωφελούν τόσο τους μεμονωμένους μαθητές όσο και τις παγκόσμιες σχέσεις.

Η επιρροή των υπερεθνικών οργανισμών στη διαμόρφωση εκπαιδευτικής πολιτικής

Οι υπερεθνικοί οργανισμοί, όπως ο Εκπαιδευτικός, Επιστημονικός και Πολιτιστικός Οργανισμός των Ηνωμένων Εθνών (UNESCO) και ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ), εργάζονται για την προώθηση της διεθνούς συνεργασίας και συνεννόησης σε παγκόσμια ζητήματα, όπως η εκπαίδευση (OECD, 2023). Αυτοί οι οργανισμοί ασκούν επιρροή στις χώρες μέλη μέσω ερευνών, που οδηγούν στον καθορισμό προτύπων και στην παροχή εμπειρογνομosύνης.

Η UNESCO και ο ΟΟΣΑ συλλέγουν και αναλύουν δεδομένα, εντοπίζοντας τις βέλτιστες πρακτικές και τους τομείς που χρήζουν βελτίωσης. Τα ευρήματα και οι συστάσεις τους παρέχουν τεκμηριωμένη καθοδήγηση στους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής. Για παράδειγμα, το Πρόγραμμα Διεθνούς Αξιολόγησης Μαθητών (PISA) του ΟΟΣΑ συγκρίνει τα εκπαιδευτικά συστήματα παγκοσμίως, εξετάζοντας 15χρονους μαθητές στα μαθηματικά, τις φυσικές επιστήμες και την ανάγνωση. Τα αποτελέσματα του PISA μπορούν να αποτελέσουν κίνητρο για εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις και για αλλαγές πολιτικής στις συμμετέχουσες χώρες (Wyatt-Smith & Colbert, 2014). Παράλληλα, οι οργανισμοί αυτοί θέτουν διεθνή πρότυπα για την εκπαίδευση, για την επίτευξη των οποίων συχνά εργάζονται οι χώρες μέλη. Για παράδειγμα, η UNESCO καθιέρωσε τους έξι στόχους «Εκπαίδευση για όλους» (EFA) που αποσκοπούν στην παροχή καθολικής πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, στην εξάλειψη των ανισοτήτων μεταξύ των φύλων στην εκπαίδευση και στη βελτίωση του αλφαριθμητισμού (UNESCO, 2023). Οι χώρες υιοθετούν αυτά τα πρότυπα για να συγκρίνουν την πρόδοό τους, να καθοδηγούν τις αποφάσεις πολιτικής και να έχουν πρόσβαση στη χρηματοδότηση.

Οι υπερεθνικοί οργανισμοί προσφέρουν την εμπειρογνομosύνη και την τεχνική βοήθειά τους για να βοηθήσουν τις χώρες να αναπτύξουν αποτελεσματικές εκπαιδευτικές πολιτικές και συστήματα. Παρέχουν συστάσεις πολιτικής προσαρμοσμένες στο μοναδικό πλαίσιο, τις ανάγκες και τις προτεραιότητες κάθε

χώρας. Προσφέρουν επίσης πλατφόρμες για τη συνεργασία των χωρών με την ανταλλαγή γνώσεων και εμπειριών στη διαμόρφωση και εφαρμογή πολιτικών (Edwards & Moschetti, 2023). Συνοψίζοντας, οι υπερεθνικοί οργανισμοί επηρεάζουν σημαντικά την εκπαιδευτική πολιτική μέσω της έρευνας, της συλλογής δεδομένων, του καθορισμού προτύπων και της προσφοράς στοχευμένης υποστήριξης και εμπειρογνωμοσύνης. Ενώ οι χώρες εκτιμούν την εθνική τους κυριαρχία στη χάραξη πολιτικής, αυτοί οι οργανισμοί με επιρροή τις βοηθούν να καθοδηγηθούν προς την κατεύθυνση της βελτίωσης της πρόσβασης σε ποιοτική εκπαίδευση σε παγκόσμια κλίμακα (Heuser et al., 2017). Ο ρόλος τους στη διαμόρφωση της εκπαιδευτικής πολιτικής παγκοσμίως συνεχίζει να αυξάνεται.

Ο στόχος της εκπαίδευσης είναι να ενδυναμώσει τους μαθητές, τόσο ατομικά και συλλογικά. Καθώς οι κοινωνίες συνεχίζουν να αλλάζουν, τα εκπαιδευτικά συστήματα πρέπει να παρέχουν ευκαιρίες για τους εκπαιδευόμενους να αναπτύξουν τις γνώσεις, τις δεξιότητες, τις στάσεις, και αξίες που τους επιτρέπουν να αξιοποιήσουν τις δυνατότητές τους καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής τους (UNESCO Institute for Lifelong Learning, 2019). Οι εκπαιδευόμενοι πρέπει να αναπτύξουν αίσθημα ευθύνης για να συμμετέχουν ενεργά στην οικοδόμηση των κοινωνιών, να καθορίζουν τον σκοπό και να αναλαμβάνουν δράση για την επίτευξη των στόχων, συμπεριλαμβανομένης της πραγματοποίησης της δικής τους μάθησης. Οι εκπαιδευόμενοι θα χρειαστούν την ικανότητα να σχεδιάζουν τις δικές τους μαθησιακές πορείες. Ως εκ τούτου, η ανάπτυξη εξουσίας για τη ζωή και τη μάθηση είναι από μόνη της ένα εκπαιδευτικό αποτέλεσμα που θα εξοπλίσει τους εκπαιδευόμενους.

Μελέτη περίπτωσης Εκπαιδευτική πολιτική στην Ελλάδα

Η Ελλάδα έχει μακρά ιστορία στην εκτίμηση της εκπαίδευσης, με νόμους περί υποχρεωτικής εκπαίδευσης που χρονολογούνται από τον 19ο αιώνα. Ωστόσο, η περιορισμένη χρηματοδότηση και τα οικονομικά προβλήματα έχουν δημιουργήσει προκλήσεις (Nteropoulou-Nterou, 2023). Το εκπαιδευτικό σύστημα της Ελλάδας στοχεύει στην παροχή ίσων ευκαιριών για όλους τους μαθητές, ανεξαρτήτως φύλου, θρησκείας, εθνικότητας ή οικονομικής δυνατότητας. Η εκπαίδευση είναι δωρεάν για όλους τους μαθητές, συμπεριλαμβανομένου του πανεπιστημίου. Ωστόσο, οι δημοσιονομικοί περιορισμοί έχουν οδηγήσει σε υπερπληθυσμό, έλλειψη προμηθειών και υποστελέχωση των ιδρυμάτων. Οι αποφάσεις για το πρόγραμμα σπουδών πρέπει να σταθμίζουν την παράδοση έναντι της καινοτομίας (Ηλιάδης, 2018). Η Ελλάδα εκτιμά την ιστορία, τη γλώσσα και τον πολιτισμό της, απαιτώντας Αρχαία Ελληνικά, Νέα Ελληνικά και θρησκευτική εκπαίδευση σε όλα τα σχολεία. Ωστόσο, η επικαιροποίηση του προγράμματος σπουδών, ώστε να ανταποκρίνεται στις δεξιότητες του 21ου αιώνα αποτελεί επίσης προτεραιότητα. Στη δεκαετία του 1990, η Ελλάδα έκανε τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση υποχρεωτική, πρόσθεσε περισσότερα μαθηματικά και θετικές επιστήμες και αναμόρφωσε τις εξετάσεις για την εισαγωγή στα πανεπιστήμια.

Η αποκέντρωση της διακυβέρνησης της εκπαίδευσης είναι μια συνεχής συζήτηση. Παραδοσιακά, η κεντρική κυβέρνηση της Ελλάδας ήλεγχε την εκπαίδευση. Οι εξουσίες μεταφέρθηκαν στις τοπικές αρχές και τα σχολεία απέκτησαν μεγαλύτερη αυτονομία. Ωστόσο, η οικονομική κρίση οδήγησε στην επανασυγκέντρωση του ελέγχου των προϋπολογισμών, των προσλήψεων και της κατανομής των πόρων. Έτσι, η υποστελέχωση, οι ανεπάρκειες σε υποδομές και υλικοτεχνική υποδομή και η έλλειψη κινήτρων στους εκπαιδευτικούς έχουν επηρεάσει την ικανοποίηση των εργαζομένων και την ποιότητα της εκπαίδευσης (Μάουλα, 2018). Σε συνδυασμό με τον νεποτισμό και τον δημοσιούπαλληλισμό που χαρακτηρίζει την χώρα, έχει οδηγήσει σε

συγκεντρωτισμό (Λυμπέρης, 2012) και σε δασκαλοκεντρικές πρακτικές, που έχουν αρνητικό αντίκτυπο στα μαθησιακά αποτελέσματα (Βότση, 2017). Συνεπώς, η Ελλάδα χρειάζεται να κάνει σημαντικές μεταρρυθμίσεις, ως προς την αναβάθμιση των υποδομών, τη διασφάλιση αξιοκρατίας και διαφάνειας και την αποκέντρωση, όσον αφορά την λήψη αποφάσεων (Papaodorouli, 2016).

Συμπεράσματα

Μέσα από την διερεύνηση της εξέλιξης της εκπαίδευσης και των παραγόντων που επηρεάζουν την διαμόρφωσή της κατέστη σαφές πως αποτελεί προϊόν κοινωνικών, πολιτικών, πολιτιστικών και οικονομικών δεδομένων. Ειδικότερα, η εκπαίδευση δεν είναι ανεξάρτητη από την κοινωνία τόσο την τοπική και εθνική όσο και την παγκόσμια. Όπως διαπιστώθηκε, παράλληλα με τους κοινωνικούς παράγοντες, οι δυνάμεις της παγκοσμιοποίησης και των υπερεθνικών οργανισμών έχουν βαθιά επίδραση στην εκπαιδευτική πολιτική. Η μελέτη περίπτωσης της Ελλάδας παρέχει πρακτικές γνώσεις σχετικά με την πολυπλοκότητα της εφαρμογής της πολιτικής. Για να υπάρξουν αποτελεσματικά και χωρίς αποκλεισμούς εκπαιδευτικά συστήματα, είναι επιτακτική ανάγκη να κατανοηθούν και να αντιμετωπιστούν αυτές οι επιρροές. Η συνεργατική έρευνα και η εμπλοκή των ενδιαφερομένων μερών μπορούν να ανοίξουν το δρόμο για τη δημιουργία δίκαιων, υψηλής ποιότητας εκπαιδευτικών πολιτικών που ανταποκρίνονται στις ανάγκες των διαφορετικών κοινωνιών.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Αθανασίου, Ι. (2016). Σχολική Ηγεσία Και Εκπαιδευτική Αλλαγή. Δυνάμεις Επιρροής Και Παιχνίδια Πολιτικής. *Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης* (1), 125.

Βότση, Ε. (2017). Η Εκπαιδευτική Καινοτομία Στην Ελληνική Σχολική Πραγματικότητα Και η Αυτονομία Της Σχολικής Μονάδας. *Εκπαίδευση, Δια Βίου Μάθηση, Έρευνα Και Τεχνολογική Ανάπτυξη, Καινοτομία Και Οικονομία*, 1, 517.

Ηλιάδης, Ν. (2018). Εισαγωγή Και Εφαρμογή Καινοτομιών Στο Δημοτικό Σχολείο Από Την Οπτική Γωνία Των Διευθυντών Σχολικών Μονάδων. Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας.

IOBE. (2019). *Εκπαιδευτικές Ανισότητες Στην Ελλάδα Πρόσβαση Στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση Και Επιπτώσεις Της Κρίσης*. Αθήνα.

Λυμπέρης, Α. Ν. (2012). Συγκεντρωτισμός – Αποκέντρωση Στη Διοίκηση Του Εκπαιδευτικού Συστήματος: Θεωρητικός Προβληματισμός – Πρακτικές Δυτικών Χωρών. *Τα Εκπαιδευτικά*, 103–104, 133–144.

Μάουλα, Ε. (2018). Ο Ρόλος Του Σχολικού Διευθυντή Στη Διαμόρφωση Της Αποτελεσματικότητας Του Σχολείου. Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Papaodorouli, Α. (2016). Εκπαιδευτική Αξιολόγηση. *Educational Management*, 2, 203–213.

Σαΐτης, Χ. (2014). *Οργάνωση και Λειτουργία των Σχολικών Μονάδων*. Αθήνα: Αυτοέκδοση.

Ξενόγλωσση

Astle, S., McAllister, P., Emanuels, S., Rogers, J., Toews, M., & Yazedjian, A. (2021). College Students' Suggestions for Improving Sex Education in Schools beyond 'Blah Blah Blah Condoms and STDs. *Sex Education*, 21(1), 91–105.

- Bolton, J. & Andrews, S. (2018). I learned more than from any lecture - Indigenous place and space for teaching Indigenous health to physiotherapy students. *Physical Therapy Reviews*, 23(1), 35-39. doi:10.1080/10833196.2017.1341744
- Cheng, Y. C., Ng, K.H., & Mok, M. (2002). Economic Considerations in Education Policy Making: A Simplified Framework. *International Journal of Educational Management*, 16 (1), 18–39.
- Edwards, B. D., & Moschetti, M. C. (2022). The work of international organizations: ten theoretical approaches and a way forward. In *International Encyclopedia of Education: Fourth Edition* (pp. 465-479). Elsevier. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-818630-5.01085-X>
- European Commission. (2016). Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Next Steps for a Sustainable European Future. European Action for Sustainability. *COM (2016) 739 Final* 19.
- Faas, D. (2011). Between Ethnocentrism and Europeanism? An Exploration of the Effects of Migration and European Integration on Curricula and Policies in Greece. *Ethnicities*, 11 (2), 163–183.
- Heuser, B. L., Wang, K., & Shahid, S. (2017). Global Dimensions of Gifted and Talented Education: The Influence of National Perceptions on Policies and Practices. *Global Education Review*, 4(1), 4–21.
- Kampelmann, S, Rycx, F., Saks, Y., & Tojerow, I. (2018). Does Education Raise Productivity and Wages Equally? The Moderating Role of Age and Gender. *IZA Journal of Labor Economics*, 7(1), 1–37.
- Klees, S. J. (2020). Beyond Neoliberalism: Reflections on Capitalism and Education. *Policy Futures in Education*, 18(1), 9–29.
- Knight, J. (2012). Student Mobility and Internationalization: Trends and Tribulations. *Research in Comparative and International Education*, 7(1), 20–33.
- Mauri Medrano, M. (2018). Foucault and Education. Some Key Aspects of Foucauldian Thought Applied to Education. *Kultura - Przemiany - Edukacja*, 6, 85–91.
- Mohamed, N. (2020). The Debate Between Traditional and Progressive Education in Light of Special Education. *Journal of Thought*, 54(3/4), 43–54, <https://www.jstor.org/stable/26973759>.
- Mokias, A. J. (2019). Comparative Approach of Educational Policy of Greece to Intercultural Education with Other European Countries. *Journal of Contemporary Education Theory & Research*, 3(1), 21–24.
- Nteropoulou-Nterou, E. (2023). Crisis, austerity and the inclusive education agenda: The case of Greece, *International Encyclopedia of Education 4th Edition*, 418-425. Elsevier
- OECD. (2003). *Managing Conflict of Interest in the Public Service: OECD Guidelines and Country Experiences*.
- OECD. (2023). *Building the Future of Education 2023*.
- Papadakis, N., Drakaki, M., Saridaki, S., Amanaki, E., & Dimari, G. (2022). Educational Capital/ Level and Its Association with Precarious Work and Social Vulnerability among Youth, in EU and Greece. *International Journal of Educational Research*, 112, 101921. doi:10.1016/j.ijer.2021.101921.
- Priestley, M. & Philippou, S. (2018). Curriculum Making as Social Practice: Complex Webs of Enactment. *Curriculum Journal*, 29(2), 151–58.
- Redecker, C. (2017). *European Framework for the Digital Competence of Educators: DigCompEdu*.
- Spiliopoulou, G., Koustourakis, G., & Asimaki, A. (2018). Factors Influencing the Formation of the Educational Choices of Individuals of Different Social Origin: A Review of Recent Sociological Scientific Literature. *Open Journal for Educational Research*, 2(1), 19–30.
- Thorburn, M. & Allison, P. (2017). Learning Outdoors and Living Well? Conceptual Prospects for Enhancing Curriculum Planning and Pedagogical Practices. *Cambridge Journal of Education*, 47(1), 103–15.
- Tirri, K. & Kuusisto, E. (2013). How Finland Serves Gifted and Talented Pupils. *Journal for the Education of the Gifted*, 36(1), 84–96.

UNESCO Institute for Lifelong Learning. (2019). *Leave No One Behind: Participation, Equity and Inclusion*.

Wolhuter, C. C. & Niemczyk, E. K. (2023). Reframing the Concept of Globalization and Human Capital in Contemporary Education. *International Journal of Educational Research*, 118:102157.

Wyatt-Smith, C., Klenowski, V., & Colbert, P. (2014). *Authentic Assessment, Teacher Judgment and Moderation in a Context of High Accountability*.

Δικτυογραφία

UNESCO. (2023). *Education for all (EFA)*. Retrieved from <https://unevoc.unesco.org/home/TVETipedia+Glossary/show=term/term=Education+for+all>

UNESCO. (2023). *Financing education*. Retrieved from www.unesco.org: <https://www.unesco.org/en/education-policies/financing>

www.qs.com. (2019). *How Aging Populations are Impacting the Higher Education Sector*. Retrieved from <https://www.qs.com/aging-populations-impacting-the-he-sector/>